

ГЕНЕТИЧНІ РЕСУРСИ КОНЕЙ В УКРАЇНІ (оглядова)

П.І.Вербицький, Д.М.Микитюк, О.В.Білоус

Міністерство аграрної політики України

І.В.Ткачова

Інститут тваринництва УААН

О.І.Костенко

Українська академія аграрних наук

У статті висвітлено стан генетичних ресурсів конярства України: породний склад, кількість загального та племінного конярства, кількість суб'єктів племінної справи і основи напрями їх діяльності. Проаналізовано розподіл поголів'я та особливості його структури по природно-економічних зонах та областях України. Відзначено загрозливий стан більшості порід коней в Україні за кількістю та якістю поголів'я. Визначені шляхи збільшення якісного поголів'я та перспективні напрями ефективного та рентабельного ведення конярства.

Ключові слова: конярство, генетичні ресурси, генофонд, породи, кінні заводи, племінні репродуктори, відтворення.

На сьогодні одним із пріоритетних завдань міжнародних і національних аграрних програм є збереження генетичних ресурсів тваринництва, бо в усьому світі спостерігається явна тенденція до скорочення породного складу одомашнених видів тварин. За останніми даними Міжнародної продовольчої організації ФАО більше ніж 20 % світових порід тварин знаходяться у зоні ризику, 62 породи є вимерлими, ще кілька мають обмежені можливості для відтворення.

Конярство України за будь-яких часів відігравало значну роль у житті людини. Породи коней є керованими людиною екосистемами, які знаходяться під впливом штучного та природного добору. Втрата будь-якої породи спричинює збіднення загального генофонду виду, звужує генетичну мінливість і зменшує можливості подальшого ефективного використання коней для потреб людини.

Останнім часом через ряд чинників вітчизняне конярство на фоні світового втрачає свої позиції на спортивній арені. Рис.1 демонструє спад загального кінського поголів'я за останні 10 років, особливо – його племінної складової. Проте, з 2002 року племінний склад конярства дещо стабілізувався і, навіть, почав нарощуватися. На сьогодні частка племінного конярства у загальному поголів'ї залишається дуже низькою і становить 1,24 %.

Взагалі, кількість племінних коней і, особливо, їх якість у країні залишаються низькими – більшість порід не мають необхідного мінімуму для перспективного відтворення поголів'я, що може призвести до зникнення цінного вітчизняного генофонду. Багато в чому на це впливає перерозподіл цінного племінного поголів'я за господарствами різних форм власності, що не підпадають під безпосередній державний контроль.

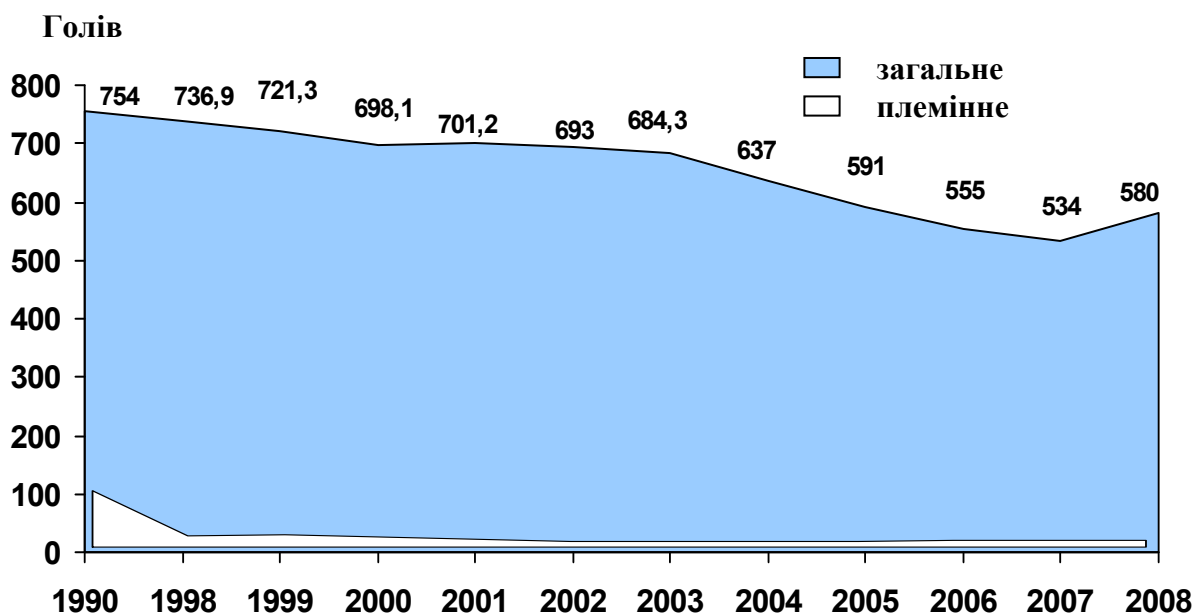

Рис. 1. Динаміка поголів'я коней в Україні (тис. голів).

Так, якщо на 1.01.1998 року поголів'я коней було консолідовано в 17 державних кінних заводах та 150 племінних конефермах, які підпорядковувались Міністерству аграрної політики, то за десять років це поголів'я не лише зменшилось, але й розосередилось по 134 суб'єктах племінної справи та інших господарствах, більшість з яких – приватні кінні заводи та племінні репродуктори асоціативного типу, фермерські та селянські господарства, пункти прокату, фізичні особи тощо. Таким чином, найцінніше племінне поголів'я, створення якого – цілковита заслуга фахівців державних кінних заводів та провідних племінних конеферм і є державним надбанням, швидко перетікає у приватну власність (рис. 2).

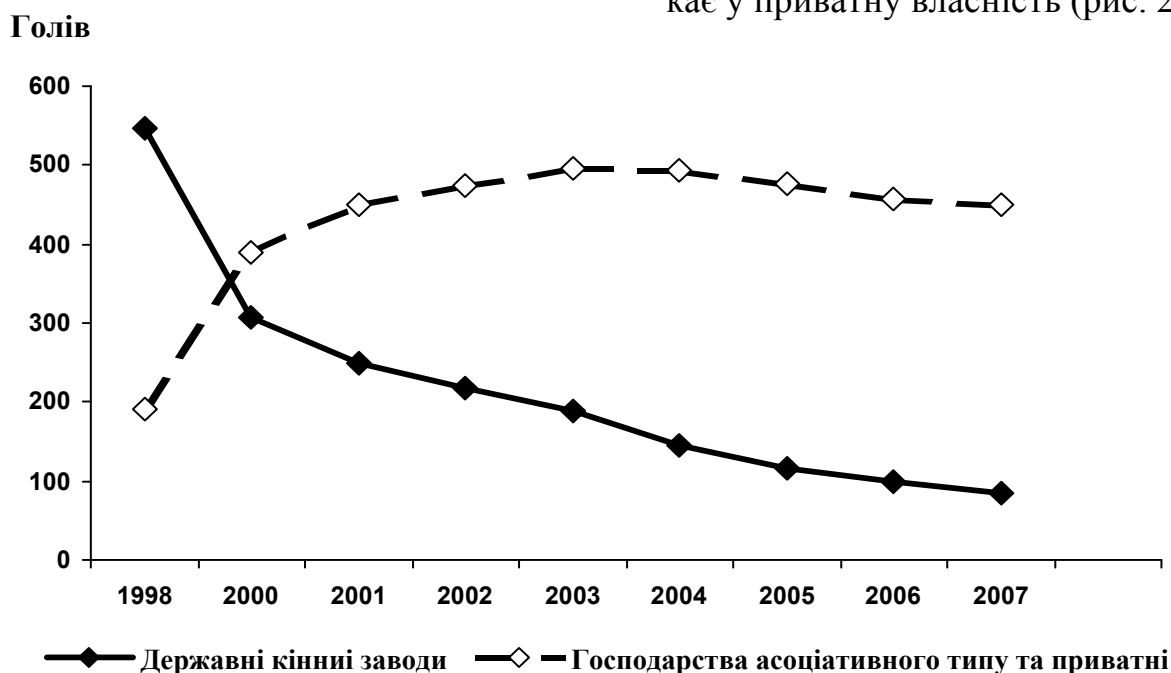

Рис. 2. Розподіл поголів'я коней по суб'єктах різних форм власності.

Разом із цим помітно зменшилась роль регулювання та контролю державних установ і збільшився вплив громадських та приватних організацій на ведення конярства. Такі організації (асоціації, центри, клуби і т.п.) ведуть роботу у вузькому напрямі з охопленням незначної кількості суб'єктів; їх дії неузгоджені і часто йдуть урозріз із селекційними програмами, що призводить до погіршення якості поголів'я, децентралізації племінного обліку, хаотичного руху цінного племінного поголів'я. У таких умовах вітчизняний генотип коней втрачає кращу свою частину, селекційний процес регресує, стан галузі погіршується. Тому в нових економічних умовах гостро стоїть проблема стабілізації внутрішнього та зовнішнього ринку племінних коней, що повинен формуватись кінними заводами та племінними репродукторами під державним контролем, узгодженим із науково-обґрунтованими планами ведення галузі.

Племінні ресурси, з урахуванням природно-економічних зон, наявні в усіх областях України, однак розподілені по них нерівномірно (табл. 1). Всього по основних зонах згідно з Державним племінним реєстром на 1.01.2008 року зосереджено 2863 племінних маток, у тому числі 1204 – у кінних заводах та 1659 – у племінних репродукторах. Як і десять років тому, більша частина племінних коней припадає на зону Лісостепу - 44,6 % від усього поголів'я. На зону Степу припадає дещо менше - 40,7 % поголів'я і найменше - на зону Полісся – 14,7 %. Разом із тим у зоні Полісся краще побудована система відтворення - у структурі поголів'я – 45,4 % маток.

1. Розподіл племінних коней по природно-економічних зонах України

Природно-економічні зони, області	Роки					
	1998			2008		
	Поголів'я		% маток у структурі поголів'я	Поголів'я		% маток у структурі поголів'я
	всього	у т.ч. маток		всього,	у т.ч. маток, голів	
1	2	3	4	5	6	7
ПОЛІССЯ	933	373	40,0	1068	485	45,4
Волинська	178	83	46,6	293	96	32,8
Львівська	54	24	44,4	74	43	58,1
Закарпатська	87	30	34,5	128	71	55,5
Рівненська	212	75	35,4	74	19	25,7
Івано-Франківська	117	40	34,2	76	35	46,1
Житомирська	181	80	44,2	313	165	52,7
Чернігівська	104	41	39,4	110	56	50,9
ЛІСОСТЕП	4841	1480	30,6	3231	1265	39,2
Тернопільська	601	212	35,3	278	135	48,6
Хмельницька	540	131	24,3	348	104	29,9
Вінницька	603	180	29,9	275	109	39,6
Київська	735	233	31,7	494	198	40,1
Черкаська	149	76	51,0	161	83	51,6
Сумська	129	58	45,0	361	118	32,7
Полтавська	1190	323	27,1	615	237	38,5

Продовж.табл.1

1	2	3	4	5	6	7
Харківська	540	165	30,6	658	266	40,4
Чернівецька	354	102	28,8	41	15	36,6
СТЕП	4230	1539	36,4	2951	1113	37,7
Луганська	982	327	33,3	531	211	39,7
Донецька	268	102	38,1	658	233	35,4
Дніпропетровська	759	234	30,8	621	193	31,1
Кіровоградська	702	282	40,2	409	201	49,1
Запорізька	335	79	23,6	346	107	30,9
Херсонська	179	65	36,3	35	12	34,3
Миколаївська	279	120	43,0	75	35	46,7
Одеська	407	208	51,1	170	77	45,3
Автономна Республіка Крим	319	122	38,2	106	44	44,0
ВСЬОГО	10004	3392	33,9	7250	2863	39,5

Як вже зазначено, племінну базу конярства в Україні представляють 134 суб'єкти племінної справи, у тому числі 28 кінних заводів, 106 племінних репродукторів, 5 іподромів, трендепо. У цих господарських структурах культивуються як вітчизняні породи коней, так і породи світового розповсюдження (рис. 3).

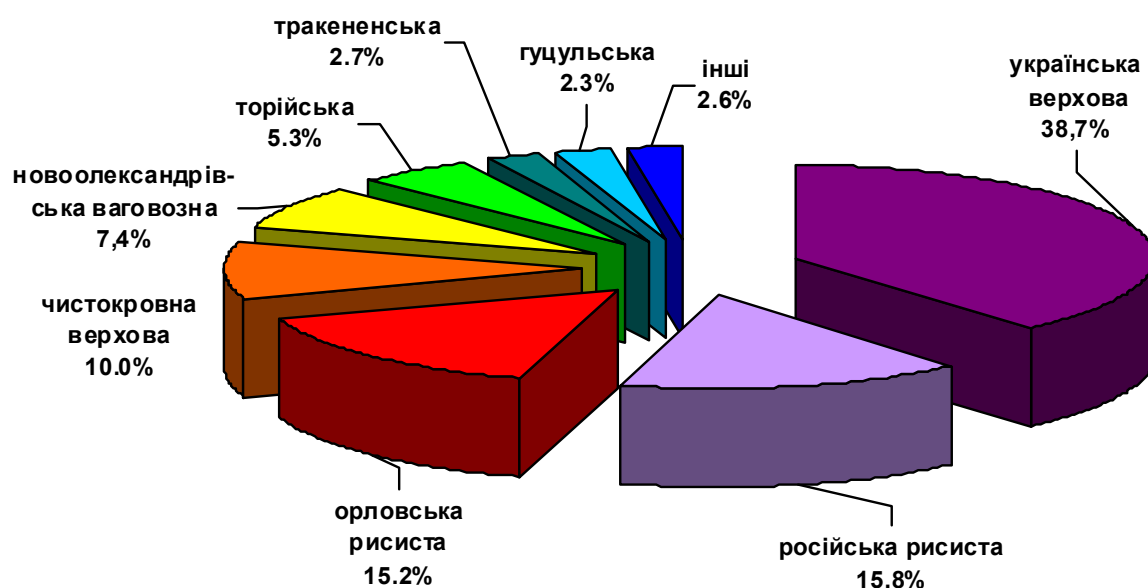

Рис. 3. Питома вага порід коней в Україні (станом на 1.01.2008 р.).

Загальний генофонд племінного конярства України налічує 12 порід, з яких найпоширенішими є українська верхова, російська рисиста, орловська рисиста, чистокровна верхова, новоолександрівська ваговозна, торійська, тракененська, гуцульська. Інші породи (західноєвропейські, будьонівська, арабська, ахалтекинська, російська та володимирська ваговозні) становлять менше трьох відсотків.

За останні 20 років структура кінських порід в Україні значно змінилася (рис. 4). Утричі збільшилося поголів'я української верхової породи, що вказує на зростання популярності коней спортивного напрямку роботоздатності. Разом із тим набагато зменшився генофонд інших порід, особливо – ваговозних; майже зникли будьонівська, арабська та інші цінні за генотипом та адаптаційними якостями породи. Деякі породи (вітчизняна гуцульська та місцеві популяції торійської, тракененської, будьонівської) представлені всього 100-200 чистопородними матками, що за класифікацією ФАО відносяться до “рідкісних” та “зникаючих”. До цієї межі підходить вітчизняна порода ваговозів – новоолександрівська та унікальна вітчизняна популяція чистокровної верхової породи.

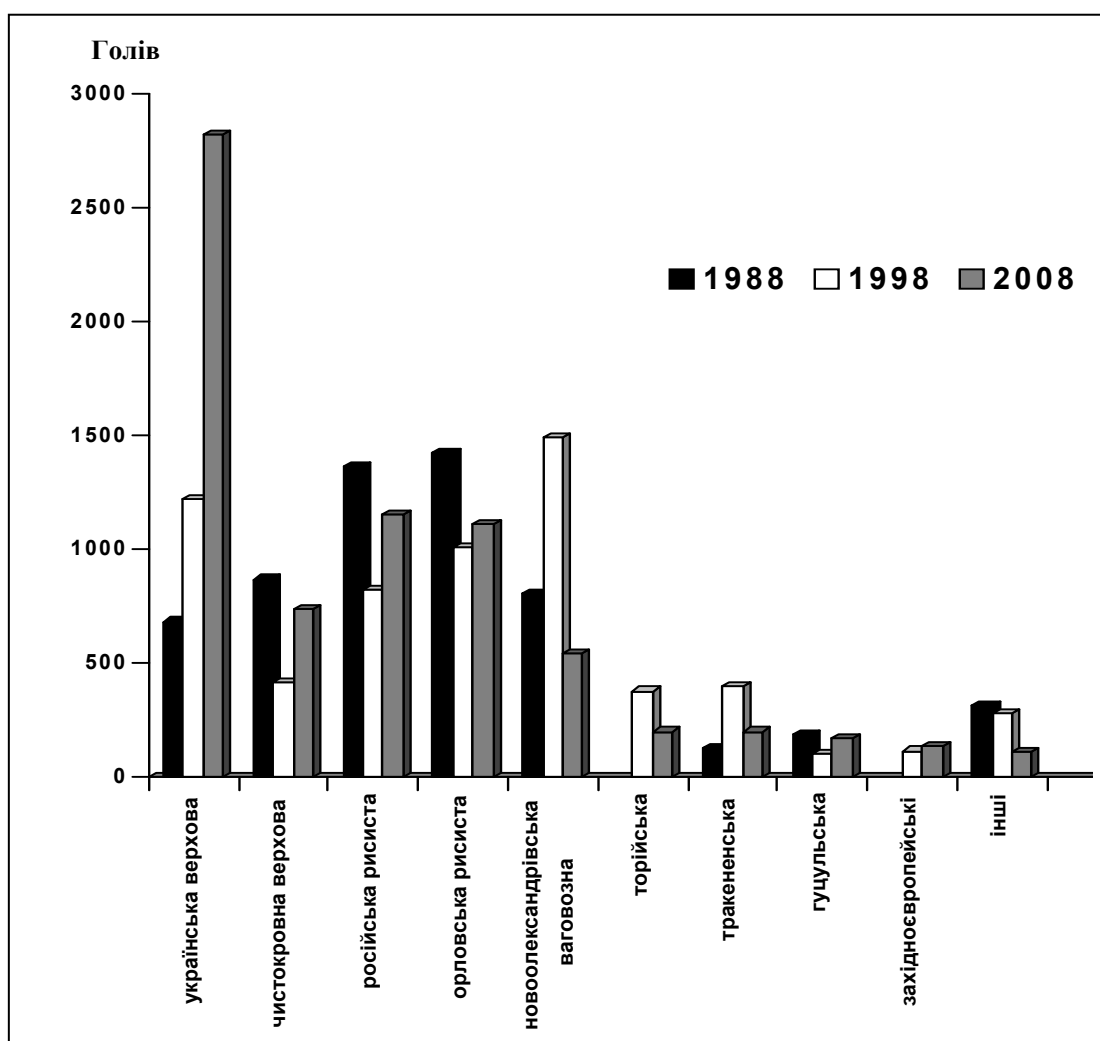

Рис. 4. Динаміка основного породного складу коней.

Зменшення поголів'я коней обумовлене, перш за все, низьким рівнем відтворення (табл. 2). У сучасних умовах розосередженості племінного кінського поголів'я в середньому по Україні одержують лише 57 голів лошат, у селянсько-фермерському секторі цей показник ще нижчий – 30-35 лошат на

100 кобил. Такий рівень відтворення не забезпечує заміни вибракуваних коней, не кажучи вже про можливості високого рівня селекції.

2. Рівень відтворення основних порід коней в Україні

Порода	Кількість маток, голів	% маток у структурі поголів'я	Вихід лошат на 100 маток, голів	
			у кінних заводах	у племінних репродукторах
Українська верхова	1151	40,7	58	58
Чистокровна верхова	257	37,8	58	44
Орловська рисиста	378	34,0	64	69
Російська рисиста	399	34,5	60	59
Новоолександрівська ваговозна	249	45,9	62	48
Торійська	127	33,0	-	53
Тракененська	100	50,5	-	18
Гуцульська	94	56,0	-	34
Разом (включаючи інші малочисельні породи)	2863	39,5	60	54

У цілому по племінному конярству спостерігається нераціональна структура поголів'я – частка маточного складу недостатня для повноцінного відтворення поголів'я. Через порушення технологічних умов по всіх породах спостерігається низький вихід лошат, особливо у племінних репродукторах. При такому стані відтворення в суб'єктах племінної справи, з урахуванням того факту, що кращий ремонтний молодняк іде на реалізацію через низьке фінансове забезпечення кіннозаводства, немає можливості ведення якісної селекційно-племінної роботи. У результаті – зниження якості племінного поголів'я коней (про що свідчить щорічна експертна оцінка молодняку), зростання собівартості продукції конярства, зниження товарообігу галузі.

Враховуючи природноекономічні можливості України, пріоритет належить тим напрямам використання коней, які історично довели свою доцільність і популярність.

У зв'язку з тим, що в Україні близько 80 % коней знаходяться у селянсько-фермерському секторі, важливим напрямом його розвитку залишається робочо-користувальний. Для його якісного покращення необхідно регулярно здійснювати облік коней, що знаходяться у приватній власності. Коні мають бути ідентифіковані і зареєстровані у спеціальному виданні. Розведення коней у приватному секторі належить здійснювати під контролем виконавчих обласних і районних структур за загальної координації Української академії аграрних наук. При цьому за районами (залежно від наявності кобил у приватних господарствах) необхідно закріпити жеребців-плідників поліпшуючих порід, потомство яких підлягає обліку. Використання штучного осіменіння кобил робочо-користувального напрямку має становити не менше 40 %. Власники коней зобов'язані проводити регулярне ветеринарне обстеження своїх коней у найближчому ветеринарному закладі, своєчасно робити щеплення,

реєструвати придбання, продаж, забій коня. Важливим питанням залишається наявність шорних виробів та кінно-тяглових приладь.

Спортивне конярство є одним із найпопулярніших напрямів використання коней в Україні і одним із найдорожчих, отже є прерогативою бізнес-класу. Якщо раніше класичні види кінного спорту мали достатню державну підтримку, то тепер, хоча вони і є олімпійськими дисциплінами, існують за рахунок комерційних структур. Прибуток від спортивного конярства сьогодні можливий лише через ринок коней посередньої якості. Спортивний напрям конярства потребує налагодження чіткої системи підготовки спортивних коней та спортсменів-кіннотників. Обласні державні спортивні організації повинні взяти під контроль поновлення і створення на високому рівні нових державних кінноспортивних шкіл, навчання і працевлаштування тренерів, інструкторів з кінного спорту та інших фахівців із конярства. Кінноспортивні заклади за рахунок державного фінансування необхідно комплектувати спортивними кіньми високої якості та кваліфікованим тренперсоналом, забезпечувати організацію змагань різних рівнів, створювати умови для підвищення кваліфікації фахівців з конярства та кінного спорту. Особливого значення набуває державна підтримка вітчизняної спортивної породи коней - української верхової, підвищення інтенсивності селекційно-племінної роботи та технологічних вимог при її розведенні. При цьому важливий контроль ввезення коней західноєвропейських порід, використання яких має бути науково та економічно обґрунтованим.

Призовий напрям конярства може бути високорентабельним за умови збереження іподромів, достатнього їх фінансування та якісного переобладнання. Усі коні призових порід (рисистих, чистокровної верхової) обов'язково мають пройти випробування на іподромі. Необхідною умовою роботи іподромів є відновлення роботи тоталізатора на якісному рівні. Поліпшення призових якостей можливе за умови створення при іподромах трендепо, а підвищення фаху тренерсько-спортивного персоналу можливе на базі організованих при іподромах шкіл наїзників і жокеїв.

Одним із напрямів рентабельного ведення ваговозного конярства є часткове використання поголів'я для одержання надремонтного молодняку на м'ясо та промислових схрещувань. Ведення м'ясного конярства в умовах високої розораності землі потребує розробки раціональних технологій виробництва конини та створення відповідної бази переробки продукції. Також при цьому необхідне удосконалення продуктивних якостей коней на основі пошуку кращих породних поєднань та селекційно-племінної роботи на збільшення виходу високоякісної конини. При промислових господарствах доцільне облаштування невеликих кумисних ферм. Враховуючи лікувально-оздоровчі та біологічні особливості кумису, кумисні ферми належить організовувати у безпосередній близькості до основного споживача – санаторно-лікувальних закладів.

Оцінюючи досвід високорозвинених країн, вбачається все більша перспектива прикладного конярства, як частини дозвілля та оздоровлення люди-

ни: розвиток кінного туризму, організацію центрів іпотерапії, пунктів прокату, суспільних спортивних клубів тощо. Для цього наряду необхідне розведення коней певного типу – поні-класу із використанням вітчизняного і світового генофонду.

Рациональне використання генофонду вітчизняних заводських і локальних порід, а також порід світового значення, місцева популяція яких добре пристосована до природно-кліматичних умов, характеризується високою адаптивною здібністю та нерідко унікальним генофондом є загальнодержавною справою, потребує розробки національної програми збереження генофонду коней, прямих державних дотацій, удосконалення племінного законодавства. Обов'язковою умовою є фінансова підтримка державних кінних заводів і контролювання приватних суб'єктів племінної справи за комплексом селекційно-технологічних чинників. Ведення племінного конярства в суб'єктах племінної справи всіх форм власності належить вести лише за науково-обґрунтованими селекційними програмами і планами, розробленими Інститутом тваринництва УААН, під контролем Міністерства аграрної політики України та Української академії аграрних наук. Нарощування племінного поголів'я необхідно здійснювати за рахунок поліпшення системи відтворення у кіннозаводстві, запровадження штучного осіменіння, заборони безконтрольного руху поголів'я. Враховуючи високі світові досягнення та багаторічний вітчизняний досвід потрібне науково та економічно обґрунтоване придбання частини племінного матеріалу кращих зарубіжних ліній для збагачення генофонду та розширення напрямів використання коней.

Розведення та використання коней в Україні може бути ефективним і рентабельним при грамотно поставленій справі, планомірних згуртованих діях влади, виробництва і науки, спрямованих на підвищення авторитету вітчизняного конярства.

ГЕНЕТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ ЛОШАДЕЙ В УКРАИНЕ

П.И.Вербицкий, Д.Н.Микитюк, А.В.Белоус, Министерство АПУ

И.В.Ткачева, Институт животноводства УААН

А.И.Костенко, Украинская академия аграрных наук

В статье освещено состояние генетических ресурсов коневодства Украины: породный состав, количество общего и племенного коневодства, количество субъектов племенного дела и основные направления их деятельности. Проанализировано распределение поголовья и особенности его структуры по природно-экономическим зонам и областям Украины. Отмечено угрожающее состояние большинства пород лошадей в Украине по количеству и качеству поголовья. Определены пути увеличения качественного поголовья и перспективные направления эффективного и рентабельного ведения коневодства.

Ключевые слова: коневодство, генетические ресурсы, генофонд, породы, конные заводы, племенные репродукторы, воспроизводство.

GENETIC HORSE RESOURCES IN UKRAINE

Verbitzkiy P., Mikityuk D., Bilous O.; Ministry of agrarian policy of Ukraine

Tkacheva I.; Institute of animal science, UAAS

Kostenko O.; Ukrainian academy of agrarian sciences

This article highlights the genetic resources condition of horse husbandry in Ukraine. Breed class composition, stud number & developmental trends were defined. Horse herd distribution in the natural & economic regions was investigated. Structural analysis was fulfilled. Horse breed degradation was observed according to horse herd class quality & number. Horse breeding program was elaborated to up horse herd class quality number. Developmental trends were defined for efficient & profitable horse husbandry management.

Key words: horse husbandry, genetic resources, breeds, studs, multiplication farms, reproduction.

УДК. 636.1.082.2

ОЦІНКА ЖЕРЕБЦІВ-ПЛІДНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕРХОВОЇ ПОРОДИ ЗА ЯКІСТЮ НАЩАДКІВ

Рецензент: д.-р с.-г. наук І.С.Вакуленко

О.М.Латка

Інститут тваринництва УААН

У статті наведено сучасний стан української верхової породи, дана характеристика за основними селекційними ознаками всіх жеребців-плідників, які нині використовуються. Освітлені результати племінного використання жеребців-плідників, виділені поліпшувачі: найкращі - Ареал, Кварц і Азов (ГССТЦ "Конепром"), Імпресаріо (ДПРЦК "Південьконексентр"), Бахус (ТОВ ЦРК "Гранд"), Визначено, що кращі за комплексом селекційних ознак жеребці-плідники використовуються не достатньо інтенсивно, що значно знижує тиск добору. Запропоновані заходи з удосконалення методів племінної роботи з породою.

Ключові слова: українська верхова порода, лінія, жеребці-плідники, нащадки, секційні ознаки, оцінка, роботоздатність, якість потомства.

Перша вітчизняна порода коней - українська верхова створена в кінних заводах та племінних репродукторах України під методичним керівництвом і безпосередньою участю Інституту тваринництва УААН. Затверджена, як нове селекційне досягнення в 1990 році. За кількістю племінного поголів'я є найрозповсюдженішою в Україні. Порода спортивного напрямку роботоздатності має оригінальний гармонійний тип будови тіла, гарні форми екстер'єру, продуктивні рухи на різних алюрах. Коні добре виступають у класичних видах кінного спорту, особливо у виїзді. Загострення конкуренції в змаганнях із кінного спорту вимагає підвищення спортивної роботоздатності коней української верхової породи. Здійснити це можливо за рахунок інтенсивного використання кращих за генотипом жеребців-плідників, які високо оцінені за якістю нащадків та спрямованої селекції за роботоздатністю. Тому проведення досліджень у напрямі комплексної оцінки плідників - вельми актуальне.

Елітна частина племінного ядра породи зосереджена в 11 кінних заводах, з яких 5 державних та 6 інших форм власності. За даними зоотехнічного обліку, результатами обстеження та оцінки поголів'я за комплексом ознак на